

Język jako narzędzie dyskryminacji kobiet. Przypadek kobietobójstwa we Włoszech

Aleksandra Makowska-Ferenc

Streszczenie

Wszelkie transformacje społeczne i kulturowe dotyczą w znacznej mierze języka. Jego związek z rzeczywistością nigdy nie jest neutralny ani jednolity. Język nie odzwierciedla rzeczywistości, ale próbuje dostosowywać się do zmian społecznych z jednej strony, z drugiej zaś sam prowokuje zmianę. Jest zatem dynamicznym systemem wymagającym nieustannych badań.

Odpowiednie i świadome używanie języka, pozwala uniknąć lub przynajmniej ograniczyć zniekształcenia i niejednoznaczności pojawiające się podczas komunikacji. Jego świadome i krytyczne użycie może zapewnić nam środki i sposoby nie tylko do usprawnienia komunikacji, ale także do ograniczenia dyskryminacji i zachowań przemocowych.

Przemoc ma wiele słów, jak głosi hasło jednej z włoskich kampanii społecznych przeciwko przemocy wobec kobiet. Bezpośredniej przemocy, często kończącej się śmiercią kobiety, towarzyszy prawie zawsze przemoc werbalna.

Femminicidio to zjawisko, które od wielu lat obecne jest w mediach włoskich. *Femminicidio* pełen treści termin tłumaczony jest na język polski jako *kobietobójstwo*, co nie oddaje w pełni znaczenia, jakie nosi oryginał. Termin *kobietobójstwo* w Polsce nie jest w powszechnym użyciu. Pojawia się jako neologizm używany w publicystyce wyłącznie w odniesieniu do zjawiska zabójstw kobiet w Ciudad Juarez w Meksyku oraz krajach Ameryki Centralnej i w przetłumaczonych dokumentach Unii Europejskiej (UE) dotyczących przemocy wobec kobiet. Pojęcie *femminicidio* ma bardzo szeroki zakres, posiada wymiar nie tylko psychologiczny. Istotnie winno być badane także przez pryzmat psycholingwistyki oraz pragmatyki językowej. Czołowe badaczki tego problemu Diana Russell i Jill Radford ujęły *kobietobójstwo* jako mizoginiczne zabijanie kobiet przez mężczyzn oraz jako skrajny przejaw continuum przemocy, opresji, seksizmu i mizoginizmu, interpretowane jako forma kontroli i opresji kobiet w społeczeństwie patriarchalnym. Jest to zatem przykład tzw. zbrodni z nienawiści (*hate crime*), czyli czynu dokonanego z konkretnym motywem dyskryminacyjnym,

którego głęboko zakorzenione przyczyny tkwią w utrwalonych nierównych relacjach między płciami, strukturalnej nierówności i podrzędnym statusem kobiet w społeczeństwie.

Rozprawa składa się z dwóch części: teoretycznej i praktycznej. W części teoretycznej opisano między innymi sposoby dyskryminacji kobiet poprzez wypowiedzi językowe, zjawisko seksizmu w języku włoskim, efekty funkcjonowania stereotypu związanego z kobietami i ich swoistą dyskryminacją werbalizowaną w dyskursie publicznym, genezę słów *femminicidio* i *femicidio*, w tym także wizerunek kobiet we włoskiej telewizji. Przedstawiono rozważania nad językiem autorów takich jak Guy Deutscher, Tullio De Mauro, Dale Spender, Pierre Bourdieu. Jeden z rozdziałów poświęciłam Almie Sabatini, która odegrała znaczącą rolę w badaniach nad seksizmem w języku, zaproponowała szereg zmian na polu semantycznym i gramatycznym mających zmniejszyć dyskryminację kobiet w języku włoskim.

W części teoretycznej i następującej praktycznej próbuję odpowiedzieć między innymi na następujące pytania badawcze:

1. W jaki sposób używanie stereotypów i ich rozpowszechnianie oraz utrwalanie poprzez język wpływa na negatywny wizerunek kobiet?
2. Czy język przyczynia się do dyskryminacji kobiet i umniejszania roli kobiety w społeczeństwie?
3. Czy przemoc werbalna przyczynia się do przemocy fizycznej, której skrajnym przejawem jest *femminicidio*?
4. Czy język włoski jest seksistowski ("antykobiece")?
5. Jaki wizerunek kobiet jest kreowany przez włoskie media?
6. Czy język może przyczynić się do zmniejszenia przemocy wobec kobiet?

Część praktyczna pracy obejmuje przykłady języka używanego przez włoskie media do relacjonowania zdarzeń opisujących *femminicidio*. Celem badań jest poszerzenie wiedzy o języku i jego sposobach komunikowania istotnych społecznie problemów.

Metodą jaką posłużyłam się w badaniach jest analiza zawartości mediów (formuła *frames*) z naciskiem na semantyczną analizę tekstów, próbując jednocześnie odpowiedzieć na pytanie, jakie są relacje prasy włoskiej z rzeczywistością i jakie mechanizmy rządzą tworzeniem się "wtórnej" rzeczywistości medialnej, co jest rozpatrywane na poziomie lingwistycznym. Polega ona na zbieraniu danych empirycznych, jej przedmiotem jest komunikacja zmaterializowana w postaci tekstów, przekazów, znaków. Badanie opierało się na wyodrębnieniu korpusów językowych, które stanowią autentyczny materiał językowy, pozwalający na badanie tego w jakiej formie i w jakich kontekstach funkcjonuje dana

wypowiedź. Posługuję się również teorią wartościującej struktury znaczeń Charlesa Osgooda. Istotą takiego podejścia jest poszukiwanie często występujących słów o określonym charakterze wartościującym oraz tego, w jaki sposób są powiązane z poszczególnymi informacjami. Przedmiotem badań jest treść tekstów dziennikarskich. Za jednostkę analizy, czyli najmniejszy niepodzielny element zawartości badanego przekazu przyjmę za Tomaszem Piekotem tzw. pojęcie *sensu globalnego*, czyli w tym przypadku treści jednego tekstu.

Zaproponowany temat badawczy nie jest aktualny jedynie z naukowego punktu widzenia, dotyczy on istotnego społecznego zjawiska, które nieustannie się nasila, nie tylko we Włoszech. Opisanie języka, którym relacjonuje się tego rodzaju wydarzenia może pomóc w poszukiwaniu najskuteczniejszej formy przeciwdziałania *femminicidio*. Przemoc wobec kobiet jest zjawiskiem uniwersalnym, niezależnym od okoliczności i czasów. Przybiera ono różną skalę, w zależności od szerokości geograficznej. Potrzebne jest o nim mówić, ale mówić w odpowiedni sposób. Temat badań wydał mi się ważny, ponieważ dotyczy ważkiego i nierozwiązanego problemu społecznego, z którym należy mierzyć się także na poziomie językowym.